

O IMPORTANTĂ DESCOPERIRE DIN PERIOADA FEUDALISMULUI TIMPURIU LA BÎRLOGU, COMUNA NEGRAȘI, JUDEȚUL ARGEȘ

I. NANIA

În urma unor vaste cercetări de suprafață efectuate fără întrerupere din anul 1956 pînă în anul 1966 în bazinul Dîmbovnicului și în special pe valea afluentului său de pe partea stîngă, riul Mozacu și a văilor Gligănel și Berivoia de pe partea dreaptă, am descoperit în zona cercetată de noi peste 100 de așezări omenești din diferite epoci¹. Excluzînd uneltele paleoliticului inferior, aparținînd culturii de prund, descoperite în prundișurile văilor Mozacu și Berivoia și mai ales pe valea Dîmbovnicului², precum și numărul mare de piese arheologice descoperite în mod întîmplător, așezările respective datează din cele mai diferite perioade, începînd cu așezările neolitice din cultura Criș și terminînd cu așezări medievale care au dispărut prin secolele al XVI-lea și al XVII-lea, sau chiar mai tîrziu. Din numeroasele vestigii ale trecutului, descoperite de noi, nu lipsesc nici cele feudale timpurii din secolele al IX-lea și al X-lea.

La nord de satul Leșile, comuna Teiu, pe partea dreaptă a riului Mozacu, în valea de la Purcărie, acolo unde riul Mozacu își îndreaptă cursul spre vest printr-un braț, recent săpat de ape, paralel cu Drumul Sării (Drumul Hotarului sau Drumul Slatinii)³, la circa 30 de metri nord de drum și circa 200 de metri sud-vest de punctul „Podul Micului”, la poalele pantei de sud a Dealului Drangonia, am putut observa în urma arăturilor adînci din toamna anului 1958, urma unui bordei spălat de șuvoaiele venite de pe pantă. Fragmentele ceramice destul de mici și de fărîmițate provenite de la vase de culoare roșie-cărmăzie, arse oxidant, lucrate la roată dintr-o pastă aspră la pipăit, cu nisip și chiar cu pietricele în compoziție și ornamentate cu linii paralele, orizontale și în val, ne indicau sigur secolele al IX-lea sau al X-lea. Observațiile efectuate în primăverile și toamnele următoare au confirmat existența unui singur bordei izolat al cărui inventar a fost distrus de arături și de apele scurse

¹ I. Nania, Cercetări arheologice în bazinul Dîmbovnicului, manuscris.

² Idem, O nouă descoperire din paleoliticul inferior în regiunea Argeș, în SCIV, XV, 1964, 4, pp. 517—520; idem, Aria culturii de prund în România, în Studii și comunicări, I, Muzeul din Pitești, 1968, pp. 17—22.

³ Idem, Date noi privind lupta de la Fîntîna Țiganului, în Studii și articole de istorie, VII, 1965, pp. 378—380.

de pe pantă. În acest punct, locuitorul Roșioru Tudor din satul Leșile a găsit în primăvara anului 1959 un topor de fier despre care vom vorbi mai jos. Este singura urmă vagă de locuire din această perioadă, descoperită până în prezent pe Valea Mozacului de la formarea ei din comuna Oarja, în apropiere de Pitești, și până în acest punct.

Cîteva fragmente ceramice foarte corodate, care ar putea fi încadrate în aceeași perioadă, au fost găsite pe malul drept al riului Mozacu, la sud de satul Mozacu, la circa 250—300 de metri sud-est de puntea de peste riu, de pe șoseaua Mozacu-Negrași. Un alt punct unde au apărut fragmente ceramice din această perioadă se află la sud-est de satul Mozacu, în punctul Dealul Bordeiiului, la circa 250 de metri spre sud de Vilceaua Mare (Vilceaua Vizuinilor) și la circa 300—400 de metri spre vest de șoseaua Mozacu-Râscăieți.

Un ultim punct de pe Valea Mozacului unde apar mici fragmente ceramice asemănătoare celor descrise mai sus se află pe teritoriul comunei Mozăceni, la sud de Eleșteul Mare, pe malul drept al riului Mozacu, exact acolo unde se formează un bot de deal între valea riului și Vilceaua de la Drumul Cureștilor (drum ce pleacă de la biserica din satul Dumbrăveni și merge până în pădurea Zidureanca la est de riul Mozacu). În acest punct sînt puternice așezări din epoca bronzului, aparținînd în special culturii Glina III, iar resturile aparținînd secolelor al IX-lea și al X-lea apar sporadic, în număr extrem de mic.

Așezări mai intens locuite, cu resturi de cultură materială mai numeroase, se găsesc pe Valea Dimbovnicului. Un prim punct unde au putut fi identificate fragmente ceramice aparținînd culturii despre care discutăm, se află pe partea stîngă a Dimbovnicului Vechi, în apropiere de Fîntîna Ilinii, la circa 200 de metri nord și nord-vest de fîntînă (la vest de satul Leșile). Și aci fragmentele ceramice apar sporadic, în număr foarte mic. Apar, în schimb, în număr foarte mare, fragmentele ceramice și urmele materiale aparținînd culturii Chilia⁴, multe provenind din urnele momintelor de incinerare care se găsesc aci într-o întinsă necropolă. Urme de locuințe și resturi materiale din această perioadă se găsesc apoi lîngă Poiana Narciselor, la circa 100 de metri spre nord-est, imediat lîngă Brazda lui Novac.

O așezare care prezintă materiale mai numeroase se află pe terasa stîngă a văii Dimbovnicului, pe cel mai proeminent bot de deal aflat la sud de Poiana Narciselor, lîngă jîrlăul Puieștilor, de la punctul Buduroi circa 350 de metri spre sud. Acest bot de deal se află cam la 400 de metri spre nord de drumul care formează hotarul cu comuna Mozăceni. Pe lîngă fragmentele ceramice de culoare roșie cărămizie, gălbui-roșcate, ori negre-cenușii de diferite nuanțe, lucrate dintr-o pastă în a cărei compoziție se găsesc pietricele mărunte și nisip și ornamentate cu linii orizontale sau vălurite, apar în număr mai mare fragmente ceramice aparținînd culturii Chilia, precum și numeroase bucăți de chirpici ars la roșu, în a cărei compoziție se văd urmele lăsate de pleava de cereale cu care a fost frămîntat și amestecat lutul moale.

⁴ Sebastian Morintz, Săpăturile de la Chilia, în Materiale și cercetări arheologice, VII, 1961, pp. 441—447; ibidem, în Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962, pp. 513—518; idem, Новый облик Дакийской культуры в римскую эпоху (Открытия в Килии), în Dacia, N.S., V, 1961, p. 395—414.

O ultimă așezare aparținând acestei perioade, depistată de noi pe Valea Dîmbovnicului, se află la circa 300 de metri spre est de cea amintită mai sus, pe același drum care trece pe botul de deal amintit, pe terasa superioară, lângă Lacul Ciungului, la circa 30 de metri spre nord de lac. Și în acest punct materialele arheologice din secolele al IX-lea și al X-lea se găsesc la un loc cu cele care aparțin culturii Chilia, dovadă că și aci așezarea din secolele al IX-lea și al X-lea suprapune o așezare mai veche, de la sfîrșitul secolului al III-lea.

Cea mai mare așezare din secolele al IX-lea și al X-lea a fost descoperită de noi în toamna anului 1956 pe valea Vilcelei Berivoia, la vest de satul Bîrlogu, comuna Negrași, din județul Argeș. Urmele acestei așezări încep să apară pe Vilceaua Berivoia cam de la 400—500 de metri la sud de Măgura Tătarului, măgură naturală (bot de deal) aflată între confluențele vilcelei de la Puțul Ciuțului cu Vilceaua Berivoia și se întinde pe o parte și pe alta a vilcelei, atît pe pantele teraselor cît și pe terase, pe o lungime neîntreruptă de aproape trei km, ceea ce ne determină s-o calificăm ca fiind cea mai mare așezare din secolele al IX-lea și al X-lea cunoscută pînă în prezent pe teritoriul României. În urma observațiilor noastre efectuate pe teren în toamna anului 1960 am putut identifica urmele sigure ale unui număr de 475 de locuințe, ceea ce confirmă pe deplin afirmația noastră. Cercetarea sistematică a acestei așezări va pune în lumină multe probleme noi referitoare la această perioadă din istoria patriei noastre⁵. În urma cercetărilor noastre de suprafață au putut fi depistate și urme arheologice aparținînd altor perioade. Din loc în loc apar de-a lungul acestei vaste așezări, materiale din epoca bronzului, din prima epocă a fierului, din epoca dacică, materiale aparținînd culturii Chilia, iar în partea de nord a așezării, pe partea stîngă a văii, între Vilceaua Berivoia și Drumul Giurguiului, la nord de Lacul cel Mare, am putut depista urmele mai multor bordeie, care, după ceramică, ar putea fi datate, credem noi, în secolele al V-lea și al VI-lea.

Nu lipsite de interes rămîn descoperirile intîmplătoare care au avut loc cu ocazia diferitelor lucrări efectuate pe această vale. Cu ocazia plantării de pomi pe Măgura Tătarului s-a dovedit că aci se află o necropolă de înumație destul de săracă în materiale arheologice, după mărturia țăranilor care au lucrat aci.

În vara anului 1965 Vilceaua Berivoia a fost barată cu un dig chiar în dreptul acestei măguri, în vederea construirii unui eleșteu. Pămîntul necesar construirii barajului respectiv a fost cărat de pe panta terasei din partea dreaptă a vilcelei, de la sud de acest baraj. Cu ocazia săpării

⁵ Avînd în vedere importanța acestei așezări, în anul 1965 au început primele săpături arheologice efectuate între 26 octombrie și 6 noiembrie de către Maria Comșa, din partea Institutului de Arheologie de pe lângă Academia R.S.R. și I. Nania din partea Muzeului județean din Pitești. Sondajele efectuate în dealul Berivoiei, pe partea dreaptă a vilcelei, în partea de cîmpie numită Degeanca, la punctul numit Leasa Bîrlogeanului, au scos la lumină patru bordeie și o locuință de suprafață. Rezultatele acestor săpături vor face discuția unei lucrări separate. Săpăturile au dovedit că nu toate locuințele se văd la suprafața solului, ceea ce ne dovedește că numărul lor depășește cu mult pe cel stabilit de noi prin cercetările de suprafață efectuate în toamna anului 1960. Importanța așezării și a descoperirilor efectuate ar necesita o mai mare atenție și planificarea unor cercetări mai vaste în anii viitori.

pământului respectiv a fost distrusă în întregime o altă necropolă de înhumatie. După mărturia celor care au efectuat lucrarea, aci au fost zeci de morminte în care se găseau multe cioburi și chiar vase întregi care au fost sparte. Din păcate, am fost anunțați prea târziu de aceste descoperiri și nu s-au putut recupera aceste materiale. Fragmentele ceramice ne dovedesc clar că cimitirul a aparținut acestei întinse așezări. Tot după mărturia localnicilor reiese că apele eleșteului construit au acoperit și o necropolă de incineratie aflată spre nord-vest de Măgura Tătarului, nu departe de aceasta. Dar cea mai mare pierdere pe care o considerăm noi constă în descoperirea unui mare depozit de unelte găsit pe o vatră arsă, pe panta terasei de pe partea stângă a Berivoiei, la sud de drumul Goleasca, drum care leagă satul Birlogu de comuna Deagurile. După mărturia țăranilor descoperitori, aci au fost cele mai diferite fiare și unelte ruginite care au fost vindute ca fier vechi la cooperativa din comună, însumind o greutate de peste 400 de kg. Cu toate că din această descoperire nu ne-a rămas nici o unealtă, prin diversitatea lor și prin cantitatea impresionantă, ne dovedește că așezarea poseda ateliere puternice de fierărie. Zgura metalică abundentă care se găsește în mod frecvent în așezare ne demonstrează deasemeni că minereurile de fier se prelucrau aci.

O altă descoperire întâmplătoare datorată lucrărilor de terasare în vederea plantării viței de vie efectuate în primăvara anului 1964, a avut loc pe partea stângă a Vilcelei Beriovia, pe panta terasei, la nord de Drumul Goleasca, în apropiere de drum. Cu această ocazie a fost descoperit un al doilea depozit de unelte format din 19 piese. Afiind de această descoperire abia în luna martie 1965, am putut recupera un număr de 9 piese⁶. Prezentăm mai jos această descoperire :

1. Cuțit de plug lucrat dintr-o bară de fier dreptunghiulară în secțiune, cu tăișul lat și scurt, reprezentînd cam o treime din lungimea sa totală, în secțiune triunghiular (fig. 1/2, a—2, b).

2. Brăzdar de plug cu sapa triunghiulară, avînd partea posterioară terminată cu două urechi curbate care ajutau la fixarea pe talpa de lemn a plugului. Brăzdarul și-a păstrat forma în părțile locului pînă în zilele noastre în „fierul de rariță“. Faptul că a fost utilizat o perioadă îndelungată de timp, a dus la o tocire accentuată a sapei brăzdarului, ceea ce a determinat pe posesor să-l repare și să-l lătească prin anexarea unei rame la cald, prin ciocănire. Muchiile superioare ale urechilor pentru fixare sînt ornamentate cu linii oblice (fig. 2/1).

3. Săpăligă cu tăișul lat și puțin curbat, cu muchia masivă dreptunghiulară în secțiune, iar în dreptul găurii de fixare a cozii, în cele patru părți opuse tăișului, se află un fel de prelungiri ca niște aripioare semicirculare (fig. 2/2, a—2, b).

⁶ Mulțumesc și pe această cale descoperitorilor Rădulescu Ion, Bălălu F. Marin și Popescu V. Ion din satul Birlogu, care ne-au predat aceste piese. Mulțumesc deasemeni locuitorului Roșioru M. Bogdan din satul Leșile, comuna Teiu, care ne-a sesizat această descoperire. Obiectele care s-au pierdut din depozit au fost duse de Rădulescu Ion la Școala generală de 8 ani din sat și redată directorului școlii, Glonțescu Ion, care, considerîndu-le fără importanță, le-a predat la fier vechi, cooperativei din sat, împreună cu fierul vechi adus la școală de către elevi.

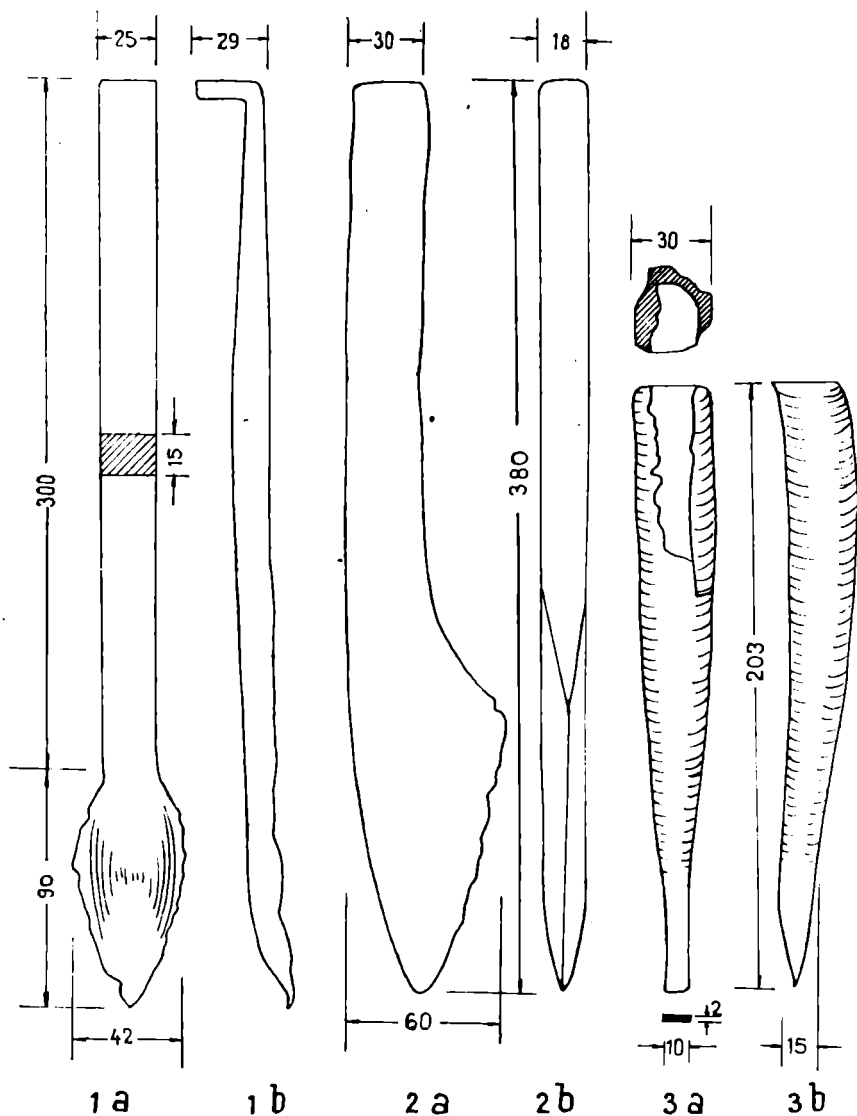

Fig. 1, 1a—1b — Lingură pentru scobit butucul roții de car
 2a—2b — Cuțit de plug
 3a—3b — Scoabă-daltă pentru timplărie

4. Seceră cu tăișul puternic curbat, cu coada ascuțită pentru a fi înfiptă în mînerul de lemn, lângă coadă avînd o porțiune rotundă în secțiune și abia după aceea urmează tăișul. Ruptă spre vîrf în timpul utilizării, seceră a fost foarte bine reparată prin înădîire (fig. 2/3).

5. Lingură pentru scobit butucul roții de car (gaura bucelei), lucrată dintr-o bară dreptunghiulară masivă, îndoită în unghi drept la un capăt și ascuțită în formă de lingură pentru scobit la celălalt (fig. 1/1, a—1, b).

6. Scoabă daltă pentru tîmplărie, avînd tăișul lat de circa un cm, iar corpul pînă în apropierea dălții propriu-zise este tubular. Dulgherii folosesc și astăzi asemenea dălți, introducînd în tubul respectiv o coadă de lemn perpendiculară pe tăiș. Bătîndu-se la scobit cu ciocanul în capătul acestei cozi-mîner de lemn, se evită crăparea lemnului scobit (fig. 1/3, a—3, b).

7. Baros format dintr-un paralelipiped masiv de fier, dreptunghiular în secțiune cu gaura pentru introducerea cozii puțin într-o parte (fig. 3/2—2, a).

8. Topor de luptă cu tăișul îngust, cu muchia masivă, dreptunghiulară, iar în dreptul găurii de fixare a cozii, în cele patru părți, pe direcția tăișului, în partea opusă, se află niște prelungiri ca niște aripioare semicirculare care ajutau la o mai bună fixare a cozii (fig. 3/1—1, a).

9. Topor de luptă cu tăișul lat, dispus asimetric față de corp, cu părțile laterale ale găurii de fixare a cozii lățite sub forma unor aripioare semicirculare (fig. 3/3—3, a).

Din cele zece piese pierdute care formau depozitul făceau parte : un cuțit de plug, un brăzdar de plug, două seceri, un ciocan, o nicovală masivă, un clește mare de fierar, două topoare cu tăișul îngust și un vîrf de suliță în trei munchii, care n-au mai putut în recuperate.

Din cercetările efectuate la locul descoperirii am putut constata că depozitul se afla îngropat la circa 1—2 metri spre est de o locuință. Lucrările de terasare efectuate la o adîncime de 0,60 metri, au distrus în întregime locuința respectivă. Sondajul efectuat de noi în locul respectiv ne-a permis totuși să tragem cîteva concluzii pe care le considerăm interesante. Săpăturile pentru terasare au distrus locuința, dar în anumite porțiuni ale ei n-au atins în întregime nivelul de călcare din vechime. Datorită acestui fapt s-a putut observa conturul locuinței de formă dreptunghiulară cu lungimea de circa 5,80 m, și lățimea de circa 4,20 m, orientată de-a curmezișul pantei pe direcția est-vest. După cantitatea mare de chirpici frămîntat cu pleavă de grîu și pe care se vedeau urme de împletituri de nuiiele groase, deducem că pereții locuinței au fost lucrați din împletituri de acest fel, peste care s-a lipit chirpici. Întrucît nivelul de călcare n-a fost distrus în întregime tocmai datorită chirpiciului care n-a permis peste tot terasarea la adîncimea reglementară, s-a putut observa că temeliiile locuinței au fost lucrate din birne solide, cioplite pe patru fețe, așezate nu direct pe sol, ci pe un rînd de cărămizi fragmentate, puse una lângă alta. Cărămizile se pot împărți în două categorii : o categorie avînd grosimea de 4—4,5 cm, unele mai subțiri la centru, lucrate dintr-un lut mai fin, cu mică fină în compoziție, uneori chiar cu puțin nisip și pietricele mărunte, ornamentate pe una din fețe cu dungi late, imprimate prin apăsarea degetelor în lutul moale din tipar și arse aproximativ uniform și o altă categorie de cărămizi groase de 3,5—4 cm, lucrate dintr-o pastă cu mult nisip grosier și pietricele

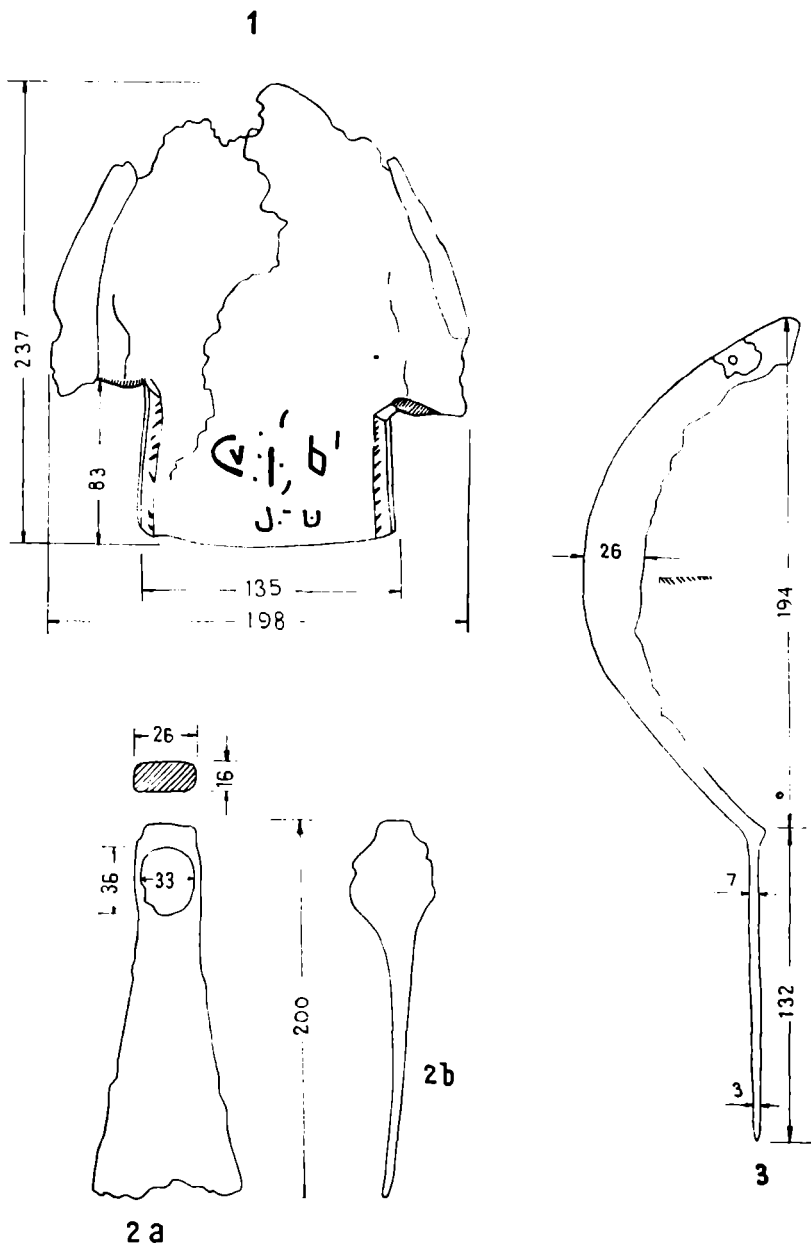

Fig. 2, 1 — Brăzdar de plug
 2a — 2b — Săpăligă
 3 — Seceră

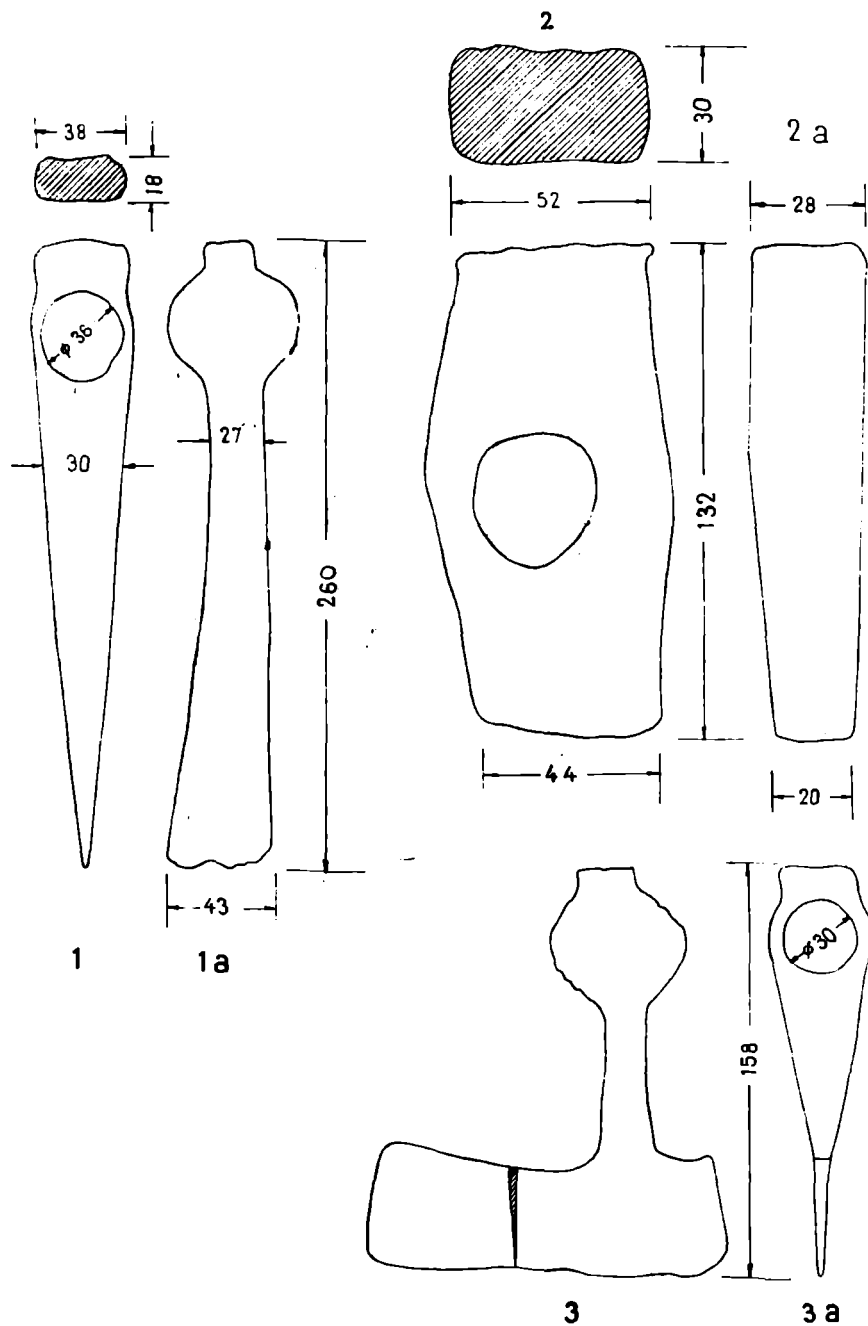

Fig. 3, 1-1 a — Topor de luptă cu tăișul îngust
 2-2 a — Baros
 3-3 a — Topor de luptă cu tăișul lat

mărunte în compoziție, neornamentate pe niciuna din fețe, unele fiind arse la roșu, (roșu-gălbui uneori) și avînd miezul negru-cenușiu.

În colțul sud-estic din interior se afla amenajată o vatră sau un cuptor ce ocupa o suprafață de circa $1,30 \times 0,95$ m. Deranjată în cea mai mare parte de săpăturile pentru terasare, după numărul mare de pietre care se aflau în pămîntul săpat, de la suprafața ei, deducem că avem aci o situație similară unuia din bordeiele apărute în săpăturile organizate de către Maria Comșa în colaborare cu noi, unde peste o vatră se aflau foarte multe pietre. Aceste pietre căpătau pe lățimea vetrei sau cuptorului respectiv, interiorul celor doi pereți din colțul vetrei, împlintate în chirpiciul moale al peretelui, avînd probabil rolul de a apăra de o încălzire prea puternică ostreața sau împletitura de nuiiele peste care se lipea lutul, metodă păstrată pînă la începutul secolului nostru prin părțile locului, în special la bordeiele construite de către pădurari și paznici.

Cele cîteva fragmente de olane lucrate dintr-o pastă fină și compactă, cu mică și uneori cu nisip extrem de fin în compoziție, au servit pentru a forma un fel de canalizare prin care apa folosită la diverse treburi gospodărești în interiorul locuinței era evacuată în exterior, pe pantă. Afirmatia noastră în privința acestor olane are la bază trei considerațiuni: în primul rînd cîteva fragmente de olane au fost găsite în stratul nederanjat rămas în nivelul de călcare din apropierea vetrei și aveau direcția nord-sud, în direcția pantei de scurgere din exteriorul locuinței; în al doilea rînd, în interiorul locuinței și mai ales în pămîntul din apropierea vetrei, se găseau bucăți de zgură metalică ceea ce ne determină, pe lîngă alte considerente, să credem că aci a fost un atelier și atunci un canal de scurgere lucrat din olane era cu atît mai necesar. Dar cel mai serios argument care dovedește că unele din locuințele de pe pantă aveau astfel de canale, îl constituie olanele descoperite în casa din șanțul II al săpăturilor organizate în vara anului 1965. Un astfel de olan s-a putut întregi parțial și are forma unui tub cilindric cu un capăt lucrat pentru îmbinarea în celălalt olan.

Fragmentele ceramice culese din pămîntul răscolit din interiorul acestei locuințe arată că predomina ceramica roșie, arsă oxidant, în care predominau borcanele de diferite dimensiuni, cu pereți destul de groși în unele cazuri, cu gîtul scund și buza răsfrîntă în afară. Pasta din care erau lucrate vasele avea în compoziție nisip și pietricele mărunte, iar decorul este format din linii orizontale și în val, uneori combinate. Foarte puține fragmente ceramice, lucrate din aceeași pastă și la fel ornamentate, au o culoare neagră-roșcată ori neagră-cenușie, cu buzele mai puțin răsfrînte în exterior și rotunjite.

Această ceramică, care ne ajută în cea mai mare măsură pentru date, își găsește analogii în ceramica descoperită în așezările de la Mănăstirea⁷, Ciurelu⁸, Măgurele și Nefliu⁹, Crîngăși¹⁰, Mărculești

⁷ Gh. Ștefan, Fouilles de Mănăstirea, în Dacia, II, 1925, p. 395, fig. 10/45. 51, 52, 57.

⁸ Informații primite de la Sebastian Mornitz, care ne-a arătat și materialul, pentru care îi mulțumim și pe această cale.

⁹ Materialele descoperite de Petre Roman, ne-au fost prezentate și nouă, pentru care mulțumim descoperitorului.

¹⁰ Vlad Zirra și Margareta Tudor, Crîngăși, în Studii și referate privind istoria României, I, București, 1954, pp. 316—320, date greșit în secolele al VI-lea și al VII-lea, p. 319, fig. 9.

Viișoara¹¹, Ghizdaru¹², Blandiana¹³, Bucov¹⁴, Leu, Craiova și Celei¹⁵, Sultana¹⁶, Castelu¹⁷, Păuleasca¹⁸, precum și în alte multe așezări din țara noastră care formează la un loc o cultură răspândită pe o arie vastă și foarte mult discutată. Numită la început cultura Dridu¹⁹, s-a văzut apoi a fi „nepotrivită deoarece în așezarea de la Dridu... „sînt reprezentate numai ultimele etape de dezvoltare și numai un anumit aspect regional din aria de răspîndire geografică a acestei culturi“²⁰. De aceea s-a propus, în lumina descoperirilor efectuate pînă în 1962 denumirea de cultura „balcano-dunăreană“²¹ pe care nu o vedem deloc potrivită în lumina descoperirilor efectuate pînă în prezent, mai potrivită fiind credem denumirea de „cultura Carpato-balcanică“.

În ceea ce privește datarea acestei culturi părerile au fost împărțite. Unii o datează în a doua jumătate a secolului al X-lea²², alții o consideră prezentă pe teritoriul României încă din secolul al IX-lea²³, Maria Comșa fixînd deocamdată și patru orizonturi arheologice distincte ce corespund cu patru faze de dezvoltare ale acestei culturi²⁴. Ținînd seama de această clasificare, ceramica locuinței noastre ar putea fi de la sfîrșitul primei faze și începutul celei de-a doua faze, adică s-ar putea data cel mai timpuriu pe la jumătatea secolului al IX-lea și cel mai tîrziu în primele două decenii ale secolului al X-lea, date care corespunde și pentru depozitul de unelte descoperit lingă locuință.

¹¹ Petre Diaconu, Săpăturile arheologice de la Mărculești-Viișoara, în *Materiale și cercetări arheologice*, V, 1959, p. 543, fig. 1.

¹² D. Berciu, Gh. Rădulescu, Gabriel Mihăilescu și M. Ionescu, Săpăturile de informare de la Gostinu și Ghizdaru, în *Materiale și cercetări arheologice*, VII, 1961, pp. 294—295.

¹³ K. Horedt, Untersuchungen zur Frugeschichte Siebenbürgens, București, 1958, p. 114, fig. 32 și p. 117, fig. 34.

¹⁴ Maria Comșa, Săpăturile de la Bucov, în *Materiale și cercetări arheologice*, V, 1959, p. 497, fig. 2 și p. 498, fig. 3; idem, Contribuții la cunoașterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov, în *SCIV*, X, 1, 1959, p. 72, fig. 6.

¹⁵ M. Chișvasi-Comșa, Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării în sec. IX—X, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, 1960, pp. 70 — și urm.

¹⁶ Bucur Mitrea, Săpăturile de salvare de la Sultana, în *Materiale și cercetări arheologice*, VII, 1961, pp. 531—593; idem, Șantierul Sultana, în *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, 1962, pp. 667—674.

¹⁷ M. Comșa, A. Rădulescu, N. Harțuchi, Necropola de incinerare de la Castelu, în *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, 1962, pp. 649—660.

¹⁸ Informații primite de la Gh. Bichir și Maria Comșa care ne-au arătat și materialele, pentru care le mulțumim și pe această cale.

¹⁹ I. Nestor, Contributions archéologiques au problème des protoroumains. La civilisation de Dridu, în *Dacia*, N.S., II, 1958, pp. 371—382.

²⁰ Maria Comșa, Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în sec. IX—XI (Studiu preliminar), în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 107, nota 1.

²¹ Ibidem, pp. 107 și urm.

²² I. Nestor, op. cit., pp. 376 și urm.; I. Barnea, Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi, în *SCIV*, 2, 1962, pp. 349—367.

²³ M. Chișvasi-Comșa, Unele concluzii istorice pe baza ceramicii din secolele VI—XII, în *SCIV*, VIII, 1—4, 1957, p. 273 și urm.; K. Horedt, op. cit., p. 112 și urm.; Maria Comșa, Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX. und X. Jh. im Lichte der archäologischen Forschungen, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 395 și urm.; idem, Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene...

²⁴ Maria Comșa, Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene...

Uneltele agricole aveau tradiții milenare în țara noastră²⁵, grînele și celelalte bogății agrare fiind obișnuite pentru populația băștinașă de pe aceste meleaguri. Păstrînd aceleași forme vreme îndelungată, ele nu ne pot servi la o încadrare cronologică mai exactă așa cum ne servesc armele, care în general, sînt caracteristice pentru anumite perioade de timp mai scurte în comparație cu celelalte obiecte.

Astfel, toporul cu tăișul îngust și cu cele patru prelungiri în cele patru părți ale găurii pentru fixarea cozii pe care îl întîlnim și la daci într-o formă asemănătoare²⁶, își găsește analogii în exemplarele descoperite pe teritoriul țării noastre la București²⁷, Radovanu²⁸ și Dragoslaveni²⁹, datate în secolul al X-lea. Astfel de topoare au mai fost descoperite pe teritoriul județului Argeș, la Leșile³⁰ în urma unui bordei, în comuna Ștefănești de pe teritoriul orașului Pitești³¹ precum și în comuna Curtișoara din județul Olt³², iar în județul Vilcea un astfel de exemplar a fost descoperit într-un depozit ce a aparținut unui miner³³. Toporul își găsește deasemeni analogii și în depozitul de unelte și arme din secolele al IX-lea și al X-lea descoperit la Iakimovo în Bulgaria³⁴. În ceea ce privește toporul cu tăișul lat, dispus asimetric față de corp, își găsește analogii în topoarele din secolele al IX-lea și al X-lea descoperite în cimitirele morave de la Cajary, Količin, Stare Mesto, Vranovice și Uherske Ostroh³⁵, în descoperirile de la Iakimovo din Bulgaria³⁶, precum și în descoperirile de la Radovanu³⁷ și Dragoslaveni³⁸ din țara noastră, descoperiri datate în secolul al X-lea. Un alt topor cu tăișul lat, dispus asimetric față de corp, a fost descoperit în județul Olt³⁹.

²⁵ V. Canarache, Unelte agricole pe teritoriul Republicii Populare Române în epoca veche, în SCIV, I, 2, 1950, pp. 83—109; Dinu V. Rosetti, Un depozit de unelte, câteva stampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului, în SCIV, XI, 2, 1960, pp. 391—400.

²⁶ SCIV, III, 1952, p. 300, fig. 21.

²⁷ Panait I. Panait, Feudalismul timpuriu (sec. X—XIV), în Istoria orașului București, I, 1965, p. 67, fig. 5.

²⁸ Maria Comșa și E. Ghiannopoulos, Unelte și arme din perioada feudală timpurie de la Radovanu, raionul Oltenița, comunicare prezentată la cea de-a II-a Sesiune științifică a muzeelor, București, 27 decembrie 1965.

²⁹ Maria Comșa și Gh. Constantinescu, Depozitul de unelte și arme din sec. al X-lea, descoperit la Dragoslaveni, comunicare prezentată cu aceeași ocazie, 28 decembrie 1965.

³⁰ Descoperire intîmplătoare efectuată de către locuitorul Roșioru Tudor din satul Leșile. Obiectul se află în colecția autorului.

³¹ Descoperire intîmplătoare. Păstrat la Muzeul din Pitești cu nr. de inventar 98/28.XI.1963. secția feudală.

³² Descoperit de regretatul om de știință I. N. Moroșan, care ni l-a arătat în timpul vieții sale.

³³ Inf. Purcărescu Petre, directorul Muzeului din Vilcea, pentru care îi mulțumim și pe această cale.

³⁴ Atanas Milcev, Проучвания на раннославянската култура в България и на Плиска през последните двадесет години, în Археология, година, VI, 1964, 3, pp. 23 și urm., fig. 2, p. 25.

³⁵ Josef Poulik, Staroslovanská Moravo, Praha, 1948, pl. LXXVII/9 și LXXVIII/1—4.

³⁶ Atanas Milcev, op. cit.

³⁷ Maria Comșa și E. Ghiannopoulos, comunicare cit.

³⁸ Maria Comșa și Gh. Constantinescu, comunicare cit.

³⁹ Inf. M. Butoi, directorul Muzeului județului Olt din Slatina.

Fiind de un tip deosebit, toporul datează dintr-o perioadă mai târzie și de aceea nu insistăm asupra lui.

Un alt element prețios pentru datarea depozitului de la Birlogu îl constituie inscripțiile runice aflate pe brăzdarul de plug între cele două urechi îndoite care serveau pentru înmănușare, în partea care se afla sub lemnul ce susținea brăzdarul, ferite deci de a se toci prin frecare (fig. 4/1), precum și pe o cărămidă din cea de a doua categorie de cărămizi descrise mai sus (fig. 4/2 ; vezi și fig. 5).

Cercetarea materialului bibliografic ne-a permis să tragem concluzia sigură că aceste inscripții runice aparțin scrierilor turcice care cuprind o vastă arie geografică din regiunile fluviilor Lena și Enisei, Mongolia, Kirghizia, zona Don-Nipru-Nistru, întinzându-se spre vest în țara noastră, în Bulgaria și Iugoslavia.

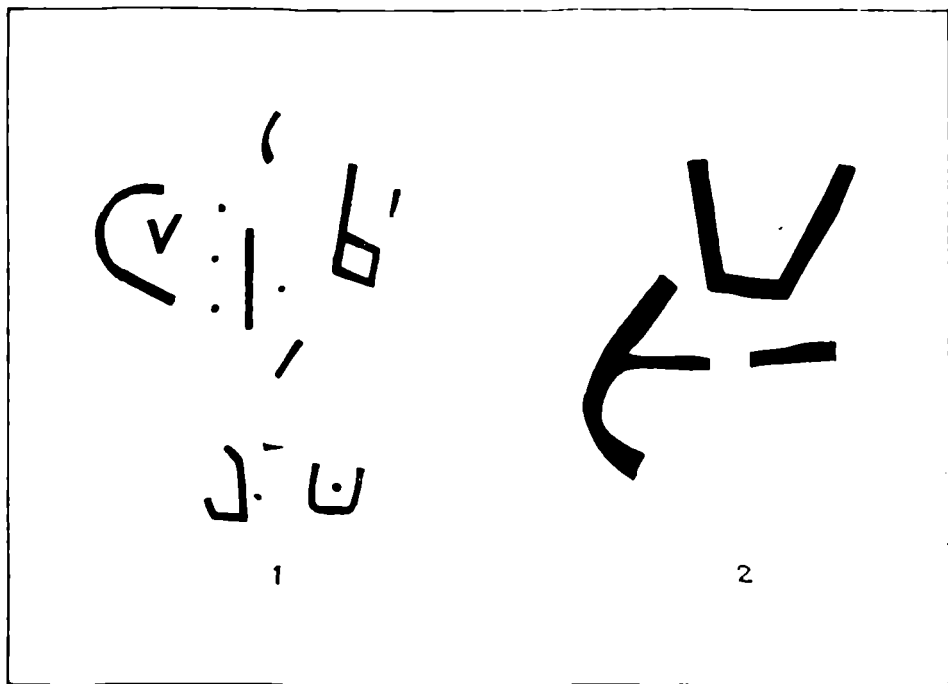

Fig. 4, 1 — Inscripția cu rune de pe brăzdarul de plug
2 — Inscripția cu rune de pe cărămidă

Runele inscripțiilor de la Birlogu sînt în general cunoscute. Astfel, runa în forma literei C ne este cunoscută din descoperirile de la Slon⁴⁰ și Basarabi⁴¹, precum și în Kirghizia⁴². Runa în forma literei V apare

⁴⁰ Maria Comșa, Die Bulgarische..., în Dacia, N.S., IV, 1960, p. 402, fig. 3.

⁴¹ Damian P. Bogdan, Grafitele de la Basarabi, în AUB, seria științe sociale-istorie, IX, 16, 1960, p. 49, XXIII, 68.

⁴² S. E. Malov, Памятники древнетюркской письменности Монголии и Киргизии, Moscova-Leningrad, 1959, p. 66.

Fig. 5 — Cărămidă cu rune și fragmente ceramice din interoirul locuinței-atelier

deasemeni la Slon⁴³, Basarabi⁴⁴ și în Mongolia⁴⁵. Runa în forma unei liniuțe verticale, uneori oblică spre dreapta sau spre stînga, care avea probabil valori fonetice deosebite în funcție de poziția sa⁴⁶, așa cum credem că avea și runa în forma literei V care uneori se găsește răsturnată spre dreapta sau spre stînga, cu brațele mai mult sau mai puțin deschise și care se găsește în foarte multe incipții la Sarkel-Belaia Veja, Novocerkask, Maiat'koe, în runele descoperite pe văile râurilor Enisei, Orhon și Talas⁴⁷, în Mongolia⁴⁸, precum și în țara noastră la Sin-Nicolaul Mare⁴⁹, pe unele amfore de la Garvăn⁵⁰, iar în poziție oblică apare la

⁴³ Maria Comșa, op. cit., p. 402, fig. 3.

⁴⁴ Damian P. Bogdan, op. cit., p. 49, XXIII, 68.

⁴⁵ S. E. Malov, op. cit., p. 51.

⁴⁶ Maria Comșa, *Semne din epoca feudală timpurie incizate pe o coloană romano-bizantină*, în SCIV, XIII, 1, 1962, p. 181.

⁴⁷ A. M. Șcerbak, *Знаки на керамике и кирпичих из Саркел-Белой Вежи*, în MIA, 75, p. 365.

⁴⁸ S.E. Malov, op. cit.

⁴⁹ Joseph Hampel, *Der Goldfund vom Nagy-Szent-Miklós*, Budapest, 1885, p. 29; idem, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Atlas, Braunschweig, 1905, tabl. 304, nr. 10; N. Mavrodinov, *Le trésor protobulgar de Nagyszentmiklos*, în *Archaeologia Hungarica*, XXIX, Budapest, 1943, pl. XVI, fig. 2, pl. XVII, fig. 2, pl. XXVIII, fig. 2 și pl. XXXVI, fig. 2.

⁵⁰ I. Barnea, *Amforele feudale de la Dinogetia*, în SCIV, V, 1954, 3—4, p. 523, fig. 4/1 și p. 526, fig. 5/24.

Slon⁵¹, la Basarabi⁵², la Pliska⁵³ și chiar în Țimleansk⁵⁴. În ceea ce privește runa în forma unui dreptunghi, pătrat, sau patruleter regulat, cu o latură lipsă, credem deasemeni că ea reprezintă multiple valori fonetice în funcție de latura lipsă, de forma patruleterului, ori de semnele cu care se asociază, după cum și runa în forma literei Y credem că avea multiple valori în funcție de poziție și formă. Astfel de rune, în diferite poziții sînt citate în mai multe cazuri de specialistul A. M. Șcerbak⁵⁵, iar prezența punctelor dispuse vertical, care separă cuvintele, așa cum apar pe inscripția de pe brăzdarul nostru, este întâlnită și în inscripțiile de la Basarabi⁵⁶. Analizînd aceste semne, care s-ar putea să pomenească numele meșterului făurar, vom vedea că ele aparțin runelor turcice de tip protobulgar. Este încă o dovadă a stăpînirii vremelnice a primului stat bulgar la nord de Dunăre⁵⁷. Cu această ocazie populația autohtonă de la Birlogu și-a însușit o parte a culturii sud-dunărene, așa cum meșterii făurari ori zidari și-au însușit scrierea runică. Fenomenul nu ne surprinde. Acești meșteri formau poate vîrfurile cele mai înaintate ale populației locale, întrețineau legăturile directe cu șefii noilor veniți, determinîndu-i să folosească scrierea runică. În sprijinul afirmației stăpînirii primului stat bulgar la nord de Dunăre vin și cîteva toponime din zona respectivă, de origine salvă, cum sînt: Dîmbovnic, Teslui, Bascov, și chiar Berivoia.

Depozitul de la Birlogu a fost îngropat datorită unor evenimente tulburi din a doua jumătate a secolului al IX-lea, dovadă că locuința-atelier, lîngă care se afla, a fost distrusă printr-un incendiu mistuitor. Descoperirile, deși înjumătățite, ne permit să tragem cîteva concluzii importante.

În primul rînd, prin mărimea ei, așezarea de pe Berivoia este pînă în prezent una din cele mai mari așezări din această perioadă în țara noastră.

Meșteșugul prelucrării fierului ajunsese în țara noastră la un înalt nivel de dezvoltare, meșterul făurar lucrînd atît unelte cit și arme, fără

⁵¹ Maria Comșa, op. cit.

⁵² Damian P. Bogdan, op. cit., p. 47, fig. XIV, p. 28 și 29, fig. XIX, 63.

⁵³ Кр. Милев, Крумовият дворец и други новооткрити постройки в Плиска, в Известия на археологическия Институт, XIV, 1940—1942, Sofia, 1943, lista semnelor.

⁵⁴ А. М. Шербак, Несколько слов о приемах чтения рунических надписей, найденных на Дону, в СА, XIX, 1954, p. 280.

⁵⁵ Idem, Знаки на керамике..., loc. cit., tab. I, III, VI, VIII, XII, XIII, XV, XVII, XXII.

⁵⁶ Damian P. Bogdan, op. cit., p. 41.

⁵⁷ M. Chișvasi-Comșa, Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării, în secolele IX—X, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, pp. 69—79; G. Bakó, Încă o mărturie cu privire la dominația primului stat bulgar la nord de Dunăre în SCIV, XIII, 2, 1962, pp. 461—463.

a se specializa pe ramuri așa cum se va întâmpla mult mai târziu în orașele din evul mediu⁵⁸.

Uneltele agricole de bună factură, lucrate foarte îngrijit și de forme evoluat, care corespund chiar uneltelor din prima jumătate a secolului nostru, dovedesc că agricultura se practica intens, nelipsind, după prezența săpăligii, nici practicarea grădinăritului. Viața prosperă de agricultori, păstori și meșteșugari din secolele al IX-lea și al X-lea așează populația țării noastre printre popoarele cele mai avansate ale Europei în domeniul practicării agriculturii și metalurgiei fierului.

Un mic fragment dintr-un corn de cerb și cîteva oase de pasăre mică, probabil de potîrniche, descoperite în pămîntul din interiorul locuinței, ne dovedesc că întinsele păduri de stejar, care au botezat pînă și principalul rîu din părțile locului, precum și cîmpiile vecine, puneau la dispoziția localnicilor un vinat bogat.

Bogățiile acestui pămînt ademenesc și pe conducătorii primul stat bulgar care își întind vremelnice stăpînire și pe aceste meleaguri. Localnicii mai înstăriți care au legături mai directe cu șefii vremelnicilor stăpînituri își însușesc scrierea runică care apare și la Bîrlogu.

În încheiere putem afirma că populația acestei zone atinsese un înalt grad de civilizație pentru vremea respectivă, care poate rivaliza cu civilizația celor mai avansate regiuni.

UNE IMPORTANTE DÉCOUVERTE DE LA HAUTE ÉPOQUE FÉODALE À BÎRLOGU (COMM. DE NEGRAȘI, DÉP. D'ARGÈS)

RÉSUMÉ

On présente sommairement dans cet article quelques découvertes de la période des IXe et Xe siècles du bassin de Dimbovicul (dép. d'Argès), tout en insistant sur l'établissement de la vallée Vilceaua-Berivoia.

Dans cette petite vallée, à l'ouest du village de Bîrlogu (comm. de Negrași, dép. d'Argès), se trouve d'un des plus grands établissements des IXe et Xe siècles découverts jusqu'à présent sur le territoire de la Roumanie. En effet, s'étendant sur une distance de presque 3 km, on a pu identifier les vestiges de 475 habitations. Signalons encore la forte

⁵⁸ În vara anului 1965 cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în Cetatea Dimboviței la Cetățeni, împreună cu Dinu V. Rosetti, am descoperit un atelier de fierărie din a doua jumătate a secolului al XIII-lea în care meșterul făurar a lucrat cele mai diferite obiecte, fără a se vedea o specializare.

importante découverte d'un dépôt d'outils dont on a pu récupérer un certain nombre de pièces et qui date de la fin du IXe siècle.

Nous mentionnons comme fort intéressant un soc de charrue portant une inscription à runes protobulgares, de même que les quelques urnes incisées sur une brique. Cette écriture trouve des analogies dans une aire très vaste s'étendant de la Mongolie et jusqu'au Sud-Est de l'Europe.

Le dépôt susmentionné a été enfoui près d'une habitation-atelier dont les assises étaient en bois de chêne taillé des quatre côtés, assises qui, à leur tour, étaient superposées sur une couche de briques afin d'isoler l'habitation de l'humidité du sol.

A l'intérieur de cette habitation, on a décelé un égout en tuiles recourbées à ce but, égout qui servait à l'évacuation des eaux ménagères, en bas de la pente où se trouvait l'habitation. Une installation similaire a été découverte aussi, dans une autre habitation du même établissement.

Nous avons insisté un peu sur ces éléments nouveaux dans l'histoire des constructions civiles et domestiques de cette période du territoire de la Roumanie.

Sans aucun doute, les recherches futures apporteront de nouvelles données portant sur la connaissance de cette période.